

Б.А. ПРОТИВ ПОРЦЕЛАНКА

СПОР ЗА НЕИСПЛАТЕНИ ПЛАТИ И ПРИДОНЕСИ¹

Parum est latam esse sententiam, nisi mandetur executioni.
Од мало значење е донесената пресуда, ако
не се пристапи кон нејзино извршување!

Работничката Б.А. (сега 52 годишна) од Велес, која денес е не-вработена, целиот свој работен век го помина работејќи во АД „Порцеланка“ – Велес, како *уметнички декоратер*, најпрво во декорното, а подоцна и во украсното одделение. Таа беше вработена во ова друштво за производство на производи од порцелан и керамички плочки, со договор за работа на *неопределено време*, уште од 1980 година, односно 19 години пред да настане подолупишаниот работен спор. Поранешното име на оваа гигантска фабрика за порцелан беше „Борис Кидрич“ и во време на СФРЈ таа беше меѓу најпознатите и најголеми фабрики кои го покриваше речиси целиот југословенски пазар. Во овие златни времиња во фабриката работеа околу 3.000 работници, односно речиси и да немаше велешко семејство кое немаше некој вработен член во ова претпријатие. Но подоцна, во болната и мачна транзиција, овој број се намали на 500, за да на крај се сведе само на 50-на вработени!?

Работната атмосфера во фирмата, барем во времето кога се работеше „турбо“, беше пристojна и релативно добра – иако и тогаш нормите, на кои работеа претежно работничките, беа вртоглаво високи [на пример, една работничка која работеше на боење на сервисите со златен пораб, во текот на осум работни

часа, требаше да изврти минимум 3.600 чинии и сама, без ничија помош, да ги пренесе до палета за сортирање!].

Во почетокот на турбулентното транзициско време, оваа фабрика се *трансформираше* во големо акционерско друштво и се преименува во АД „Порцеланка“. Но, бидејќи по распадот на бившата заедничка држава, се изгубија голем дел од пазарите кадешто фабричките производи беа етаблирани и препознатливи, фирмата западна во тешка криза. Платите почнаа да доцнат, а подоцна и воопшто да не се исплаќаат. Наместо ова на работниците, на рака, им се даваа „ситни пари“ во кеш, а остатокот од личниот доход им се исплаќаше *во натура* – преку давање свински полутки, јагниња, пилиња, копани, табли јајца, еурокрем или, пак, канти сирење!?

Поради кризата од која не се гледаше излез, многу вработени беа прогласени како *технолошки вишок* – и тоа во неколку наврати, а некои и самите се обидоа да си го бараат „чарето“ на друго место. Интересно е да се спомене дека со секој нареден бран на вакви *колективни отпуштања*, правата на оние работници кои остануваа на улица беа се помали и помали.

Поради финансиските проблеми оваа фабрика, во која сè уште имаше државен пакет акции, влезе во познатиот *FESAL II аранжман* склучен помеѓу Владата на РМ (чиј претставник беше тогашниот Министер за финансии, а сегашен Премиер – м-р Н. Груевски) и ММФ, како една од т.н. „12 големи загубари“. Но, парите кои беа предвидени да бидат наменети за ублажување на негативните последици од отпуштањето на толкав број работници во овој некогашен индустриски град – никогаш не стигнаа до нив!? Имено, поранешни вработени на високи позиции во „Порцеланка“, а меѓу кои имаше и членови на првичниот синдикат, заедно со политичко-партиска логистика, извршија проневера не овие средства, за што подоцна некои од нив беа и кривично гонети, па дури и осудени. Колку за илустрација, ќерката на еден поранешен синдикален лидер се фалеше дека од парите кои нејзиниот татко и ги давал како „џепарлак“, а таа педантно си ги собирала – подоцна си купила стан во Скопје!?

По оваа работничка голгота, се чинеше дека доаѓаат подобри времиња кога за оваа веќе пропадната фабрика се најде

заинтересиран **странски инвеститор**² од Австрија [всушност, тоа беше наш македонски гастарбајтер од Виена кој имаше велешко потекло и – дали поради носталгијата, навидум, сериозно беше „загреан“ и сакаше да вложи во рестартирањето на фабриката]. Повеќето поранешни работници искрено се понадеваа дека конечно на нивната немаштија и дојде крајот кога фабриката, сега преименувана како „Вел Порц“, повторно почна со работа. Но, за брзо време старите проблеми пак се вратија и работниците почувствуваа дека нивните надежи се изјаловени.

Имено, новиот „инвеститор“, кој веднаш си најде свои полтронски соработници меѓу поранешните раководни структури, само ги испразни фабричките магацини од робата којашто вредеше милиони евра, а не даде ниту денар за осовременување на производството или, пак, негово зголемување. По ова, кај работниците настана оправдан гнев и, како што минуваше времето, револтот се акумулираше сè повеќе и повеќе.

По некое време, а комплетно разочарани од новонастаната непосакувана состојба, како и револтирани од т.н. синдикат, кој очигледно седеше во скутот на новите газди – неколкумина похрабри и поборбени работници и работнички, меѓу кои беше и Б.А., формираа *независен синдикат*. Експресно после овој настан, кој во очите на корумпираното раководство беше сфатен како опасен преседан и провокација, почнаа и „очекуваните“ притисоци и проверени методи на заплашување: тие, еден по еден, беа викани во канцелариите на погонските директори кадешто, најбезобразно и недолично, беа уценувани и заплашувани да престанат со синдикалните активности и со „подбучнувањето“ на останатите вработени. Дури и претседателот на новоформираната независна синдикална организација беше избркан од работа – по што тој тужеше и, нормално, го доби спорот.

Охрабрена од ова барање правда преку суд Б.А., заедно со уште осум нејзини колешки, се одлучуваат да покренат судска постапка пред надлежниот Основен суд Велес и да си ги бараат неисплатените 20 плати [од мај 1995, до декември 1996] и 55 придонеси во ФПИОМ [од јуни 1994, до декември 1998]. Оваа колективна тужба им ја подготви *дипломиран правник* (М. Мишкова) од општинската канцеларија на ССМ во Велес, која и ги застапуваше во спорот.

А, по утужувањето, притисоците десеткратно се зголемија и секојдневното одење на работа за оваа група тужителки почна да станува вистински кошмар. Но, за среќа, групата остана компактна – со исклучок на само една работничка (М.Ј.), која не успеа да остане исправена пред константниот и систематски мобинг и притисок. Велешкиот суд (преку судијката В. Петровска и поротниците Ц. Анастасова и В. Стојановски), во септември 1999, донесе *пресуда врз основа на признание*, со кое го уважи тужбеното барање на тужителките, бидејќи полномошникот на тужениот (Р. Жарова) истото во целост го призна.

Туженото претпријатие беше задолжено, во рок од осум дена, на Б.А. да и исплати вкупна сума од 108.803 МКД (1.785 ЕУР) на име неисплатени плати, како и да ги плати сите неплатени придонеси кон Фондот. *Трошоците* на спорот беше одлучено да си ги сноси секоја странка самостојно!?

Но, за жал, поради сплетот на идните бурни настани што допрва следуваа, иако подоцна немаше второстепена постапка по жалба, оваа пресуда, која во октомври 1999 стана правосилна и извршна, никогаш не е извршена – ниту доброволно, ниту присилно [а веќе е и *застарена*]. Имено, неможејќи повеќе да го истрпат понижувачкото однесување на новопечените газди и нивните послушници, скоро сите „порцеланци“, како што имаа обичај да се ословуваат меѓу себе, решија да организираат штрајк против условите за работа и да бараат исплата на заостанатите плати. Штрајкот беше поведен од *штрајкувачки одбор* во кој беа избрани десетина најчесни и некорумпирани работници, докажани храбри борци, меѓу кои и Б.А. Во одговор на ова – веднаш, преку ноќ, работодавачот ангажираше познат скопски адвокат (И. Панчевски), кој лошо го советува да им изготви отказни решенија на иницијаторите и предводниците на штрајкот, иако тоа е противзаконски чин, што и беше сторено.

Но, овие луѓе на кои им дојде „нож до коска“ од долгогодишните шефовски лаги и глумења, беа подготвени на ваков пресметан ризик уште од почетокот на борбата, па останаа упорни и солидарни во заедничката битка – и воопшто не се плашеа од негативните консеквенци и реперкусиите кои следуваа.

По неуспешните обиди, преку манипулации, лажни ветувања

и заплашувања, да го скрши штрајкот, но и по добивањето медиумски публицитет на случајот од неколку локални и национални весници, радија и телевизии – Владата на РМ реши да го раскине договорот за приватизација на оваа компанија, склучен со австрискиот инвеститор [кого и кривично го гонеше и за кого распиша меѓународна **потерница**]³ – поради последователно неуплаќање на повеќе рати од истиот и непочитување на предвидената динамика за инвестирање.

Но, по оваа, само навидум добиена битка – следувааше уште едно разочарување. Над фабриката беше отворена *стечајна постапка* и беше назначен **стечаен управник** од Скопје.⁴ Сите вработени отидоа „под Биро“ – т.е. секој, зависно од својот стаж, неколку месеци земаше паричен надоместок во случај на привремена невработеност, кој им следува како уставно и законско право.

Фабриката беше дадена на *јавен тендер*, на којшто – преку новоформирана фирма, основана на име на неговиот внук, се пријави еден познат македонски капиталист – олигарх од Скопје со политички амбиции, кој е меѓу најбогатите луѓе кај нас (Т.К.). Обезвреднетата фабрика, некогашен гигант и бисер на велешката индустрија, беше продаден за смешна сума на трговското друштво „Керамика Нова“ ДООЕЛ. Колку за илустрација, ако само машините и инвентарот од фабриката беа демолирани и однесени во отпад, како старо железо, ќе се земеше сума која е повисока од проценетата вредност за кое беше продадено претпријатието!?

По ова, оваа нова модерна фирма навистина вложи во набавка на најсовремени роботизирани машини – но, само за производство на декоративни плочки, и само во еден мал погон од огромната фабрика, додека остатокот или беше распродаден, или даден под закуп на други фирми. На работа едвај беа повратени околу 50 „среќници“ кои секој месец склучуваа договори за вработување на определено време и кои добиваа фиксна плата од 12.000 МКД, иако работеа секоја сабота како да е нормален работен ден, без тоа да биде некаде евидентирано – при што се правеа класични малверзации со **картиците за електронска евиденција**;⁵ работеа сменска и нокна работа строго стоејќи на нозе (за приседнување или потпирање се добиваше казна – 20% од месечната плата), во незатоплена и неклиматизирана фабричка хала.

Но, [не]среќата на оние кои продолжија да работат траеше кратко. По три години од рестартирањето и сечењето црвена лента од тогашниот политички и бизнис естаблишмент – фабриката, за време на Светската економска криза (2008-2010), ги отпушти сите работници како *технолошки вишок*. Дobar дел од нив, меѓу кои и нашата соговорничка, останаа невработени – бидејќи, со оглед на нивната специфична старосна структура, е ġаволски тешко да најдат било каква нова работа.

Сликовитиот пример на Б.А. е еден од оние кадешто јасно е скицирана **грчовитата борба на обесправениот македонски работник во нашата вечна транзиција**. Затоа оваа *жена-борец* е пример за бескомпромисност и бестрашност во борбата за работнички права против богаташите-капиталисти, без притоа да се изгуби гордоста и достоинството. Од нејзината пожртвуваност, на многумина ситнодушни „мажи“, кои милуваат да ги нарекуваме синдикални лидери, може само да им поцрвенат образите.

А денес, ако некој поминува по патот кој води покрај фабриката, зјаат искршените прозорци кои потсетуваат на многуте тажни работнички судбини – од кои некои, во моменти на очај, завршија и со самоубиство... Работи само *чуварската служба*, која го чува празниот објект без луѓе, кој немо стои опустошен од [не]човечката алчност и негрижа. Во разговор со нив, ми кажаа дека се водат како осигурани преку некоја приватна агенција за обезбедување, но дека плата немаат видено „којзнае од кога“...!?

Тажно мртвило лебди во просторот. Кога последен пат го посетив ова место, како сè уште да ги слушав веселите гласови на некогашните задоволни работници од детството, во преполната работничка менза. **Ги нема веќе хероите на работничката класа...** А дали некогаш и ги имаше, кога се предадоа без борба?

1. Интервјуто е водено од страна на Димитар Апасиев, на 19.V.2011, во Велес. Архивскиот број под кои е заведен предметот во Основниот суд Велес е: П.бр. 805/99.

2. *Страниците во РМ* уживаат слободи и права гарантирани со Уставот, под услови утврдени со закон и меѓународни договори (чл.

29, ст.1 од УРМ). На *странските вложувачи* им се гарантира правото на слободно изнесување на вложениот капитал и добивката. Правата стекнати врз основа на вложениот капитал не можат да се намалуваат со закон или друг пропис (чл. 59, УРМ). Содружник, односно акционер може да биде и секое *странско лице*. Странско лице може да стекнува удел или акции на начинот и под условите предвидени за државјаните на РМ и за правните лица запишани во Трговскиот регистар на територијата на РМ, освен ако со закон поинаку не е определено. Учеството на странско лице во новоосновано и во постојно трговско друштво не е ограничено, освен ако со друг закон поинаку не е определено. Трговското друштво со странско учество ги има сите права и обврски, како и ТД без странско учество – освен во случаите определени со закон (чл. 30, ЗТД). Правата стекнати врз основа на вложувања на странски лица во ТД не можат да се намалуваат со закон или со друг пропис. Делот од добивката на ТД што му припаѓа на странско лице, односно износот во случај на делумно или целосно отуѓување на уделот или на акциите на странското лице може, по налог на странското лице, слободно, без дозвола, да се дозначи во странство во валутата на вложувањето ако друштвото располага со парично покритие, под условите определени со закон. Ако се спроведе стечај или ликвидација на ТД – по завршувањето на стечајната, односно на ликвидационата постапка, странското лице има право да си го врати назад внесениот непаричен влог под условите определени со закон. *Привилегиите и посебните погодности* за вложување и стопанисување на странски лица се определуваат со закон (чл. 31, ЗТД).

3. *Издавање потерница* може да се нареди кога постои наредба за приведување на лице кое се наоѓа во бегство, и тоа: 1) на осомничениот кој се бара поради основано сомневање дека сторил кривично дело кое се гони по службена должност и за кое според законот може да се изрече казна затвор од три години или потешка казна; или 2) на обвинетиот против кого е поведена кривична постапка за кривично дело кое се гони по службена должност и за кое според законот може да се изрече казна затвор од три години или потешка казна; или 3) на осуденото лице кое со правосилна пресуда е осудено на казна затвор. Издавање потерница наредува органот што ја води постапката... Наредбата на органот што ја води постапката или раководното лице на установата за издавање на потерница се доставува до МВР заради извршување. МВР води

евиденција за издадените потерници. Податоците за лицата против кои е издадена потерница се бришат од евиденција кога потерницата ќе се отповика (чл. 559, ст.1-2 и ст.5-6 од ЗКП). Потерница и објава *распишува* МВР. Заради известување на јавноста за потерницата или објавата можат да се користат средствата за јавно информирање (чл. 563, ЗКП). Ако е веројатно дека лицето по кое е издадена потерница се наоѓа во странство, МВР може да распише и *меѓународна потерница*, по претходно добиена изјава од органот што ја издал наредбата за распишување на потерница дека во случај на пронаоѓање на тоа лице ќе се побара екстрадиција. Ако е веројатно дека имотот и имотната корист или предметите се наоѓаат во странство, се распишува *меѓународна објава* кон која се приложува изјава дека во случај на нивно пронаоѓање ќе се побараат привремени мерки за замрзнување или конфискација на имот и имотна корист или одземање на предмети (чл. 564, ст.1-2 од ЗКП).

4. *Стечаен управник* е лице кое е овластено во стечајната постапка да ја води реорганизацијата или ликвидацијата на должникот (чл. 2, ст.1, ал.67 од ЗС). Органи на стечајната постапка се: стечаен судија, стечаен управник, одбор на доверители и собрание на доверители (чл. 18, ЗС). Работите на стечаен управник може да ги врши физичко лице кое има *лиценца за вршење на работите* на стечаен управник, како и ЈТД или ДОО основано само за вршење на работи на стечаен управник и има лиценца за вршење на работите на стечаен управник и се зачленети во Комората на стечајни управници. Лиценца за вршење работа на стечаен управник може да добие физичко лице – трговец поединец, ако ги исполнува следниве услови: 1) да располага со потребна стручност и деловно искуство; 2) да има висока стручна подготовка и најмалку пет години работно искуство од областа на трговската дејност; 3) да положил испит за овластен стечаен управник со кој стекнува уверение за овластен стечаен управник; 4) да не е осудуван за кривични дела што го прават неподобен за стечаен управник. Доколку физичкото лице – трговец поединец е осудено за кривично дело што го прави неподобно за стечаен управник, лиценца за вршење на стечаен управник може да добие по престанувањето на правните последици од осудата; и 5) да даде изјава дека во работењето ќе ги применува правилата во согласност со кодексот за етиката на стечајните управници и професионалните стандарди. Лиценца за вршење работи на стечаен управник може да добие друштвото ако ги исполни следниве

услови: – да има вработено најмалку еден овластен стечаен управник и да има вработено најмалку еден дипломиран правник и еден дипломиран економист; – управителот да даде изјава дека овластените стечајни управници и другите вработени лица во работењето ќе ги применуваат правилата содржани во Кодексот за етиката на стечајните управници и професионалните стандарди; и – друштвото да не е осудувано за кривични дела што го прават неподобно за стечаен управник. Доколку друштвото е осудено за кривично дело што го прави неподобно за стечаен управник, лиценца за вршење на стечаен управник може да добие по престанувањето на правните последици од осудата (чл. 20, ст.1, 4-5 од ЗС).

5. Од 1 јануари 2006, секој работодавач кој има над 25 вработени и кај кого процесот на работата се врши на една локација е должен да води *електронско евидентирање* на полното работно време и на прекувремената работа (чл. 116, ст.7 од ЗРО). Инспекторот на трудот, со решение, ќе го забрани вршењето на работи на работодавачот ако не води, неправилно води или злоупотребува електронско евидентирање на полното работно време и на прекувремената работа (чл. 259, ст.1, ал.4 од ЗРО).